

STANISŁAW FEL
ŁUKASZ MARCZAK

POWSTANIE I STATUS ZASADY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

WPROWADZENIE

W katolickiej nauce społecznej (KNS) występują różne katalogi zasad społecznych. Ich różnorodność i dynamika wskazują na istnienie przesłanek, na podstawie których podmioty nauczania społecznego Kościoła katolickiego oraz specjaliści katolicy w teoretycznej refleksji odczytują i formułują nowe zasady etyczno-społeczne.

W artykule ukazuje się proces wyłaniania się nowych zasad etyczno-społecznych, który w historii KNS już niejednokrotnie unaoczniał prawidłowość, że refleksja specjalistów zajmujących się KNS niekiedy wyprzedza nauczanie społeczne Kościoła oraz inspiruje do formułowania nowych stwierdzeń. Na tym tle podjęta zostanie próba zrekonstruowania etapów kształtowania się nowej zasady etyczno-społecznej zrównoważonego rozwoju, a także ukazania, jaki jest jej status na gruncie KNS.

Ks. dr hab. STANISŁAW FEL, prof. KUL – kierownik Katedry Katolickiej Nauki Społecznej i Etyki Społeczno-Gospodarczej, Instytut Socjologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: stanislaw.fel@kul.pl

Ks. mgr ŁUKASZ MARCZAK – doktorant, Katedra Katolickiej Nauki Społecznej i Etyki Społeczno-Gospodarczej, Instytut Socjologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: lukanm3@gmail.com

1. KATALOGI PODSTAWOWYCH ZASAD SPOŁECZNYCH

W katolickiej nauce społecznej zasady etyczno-społeczne stoją na straży wizji człowieka jako osoby. Mają one swoje źródło w nienaruszalnej godności osoby ludzkiej, która wynika z faktu, że wyposażony w rozum i wolność człowiek został stworzony na obraz i podobieństwo Boże¹. „Człowiek zatem, jako istota rozumna i wolna, podmiot praw i obowiązków, jest pierwszą zasadą oraz – można powiedzieć – sercem i duszą nauki społecznej Kościoła”², a jego godność jest fundamentem zasad współtworzących korpus KNS³. Należy przy tym zaznaczyć, że samo pojęcie zasady jest rozumiane różnorodnie. Niekiedy utożsamia się je z wartościami, co utrudnia precyzyjne ich zdefiniowanie⁴, a przede wszystkim skutkuje tworzeniem dość obszernych katalogów zasad.

Ponadto ze względu na zróżnicowane rozumienie i definiowanie zasady społecznej w szkołach KNS istnieją rozbieżności w kwestii konstruowania katalogów zasad etyczno-społecznych⁵. Paradoksalnie ten brak konsensusu może jednak sprzyjać optymalizacji katalogu zasad, który ciągle wymaga aktualizacji z powodu dynamicznie przekształcającej się rzeczywistości społecznej, dla której charakterystyczne jest dziś sieciowe, wzajemne powiązanie wielu problemów natury kulturowej, społecznej, gospodarczej i ekologicznej.

Katalog podstawowych zasad etyczno-społecznych Lubelskiej Szkoły KNS

Katalog zasad społecznych Lubelskiej Szkoły KNS (LSKNS) jest zakorzeniony w filozofii arystotelesowsko-tomistycznej, która głosi, że człowiek z natury jest istotą społeczną ukierunkowaną na dążenie do swoich celów przez wspólne działanie. Według systemu zasad LSKNS w wymiarze przyrodzonym najwyższą wartością jest osoba ludzka, zaś zasady społeczno-etyczne stoją na jej straży. Takie klarowne rozróżnienie między wartością a zasadą sprawia

---

¹ W. PIWOWARSKI, *ABC katolickiej nauki społecznej*, Pelplin: Wydawnictwo Diecezjalne 1993, s. 61.

² SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Gaudium et spes*, nr 17.

³ KONGREGACJA DS. WYCHOWANIA KATOLICKIEGO, *Wskazania dotyczące studiów i nauczania doktryny społecznej Kościoła w ramach formacji kapłańskiej*, nr 31.

⁴ P. PRÜFER, *Socjologia moralności a katolicka nauka społecznej*, w: *Leksykon socjologii moralności*, red. J. Mariański, Kraków: Zakład Wydawniczy NOMOS 2015, s. 744.

⁵ W. PIWOWARSKI, *ABC*, s. 62; J. KUPNY, *Podstawowe zasady życia społecznego*, w: *Katolicka nauka społeczna. Podstawowe zagadnienia z życia społecznego i politycznego*, red. S. Fel, J. Kupny, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2007, s. 76-87.

zatem, że nie ma w nim miejsca na taką kategorię jak zasada personalizmu. U podstaw bazującej na tym systemie filozoficznym wizji życia społecznego leży przekonanie, że mimo priorytetowej wartości osoby ludzkiej i jej pierwszeństwa do samodzielnej realizacji swoich celów, nie jest ona w stanie dokonać tego indywidualnie. Władysław Piwowarski definiując zasadę etyczno-społeczną podaje, że jest to „nakaz rozumu praktycznego do tworzenia wartości wspólnych jako środków służących do realizacji celów osobowych”⁶. Według niego instrumentalnym celem życia społecznego jest dobro wspólne, które „polega na tworzeniu maksymalnych szans rozwoju jednostkom ludzkim, przynależnym do różnych społeczności”⁷. W dobru wspólnym uwzględniającym m.in. poszanowanie praw i obowiązków osoby ludzkiej, wyraża się prawdziwy rozwój ludzki, który urzeczywistnia się w realizacji przez jednostki ich celów osobowych. Na straży możliwości realizacji tych wartości i celów stoi zasada dobra wspólnego.

Położenie akcentu na społeczne realizowanie powyższych celów nie oznacza jednak rezygnacji z podmiotowej pozycji każdej osoby ludzkiej. Podmiotowości tej strzeże zasada pomocniczości (subsidiarności), która sprzężona z dobrem wspólnym ma zapewniać zobowiązanym do tworzenia wartości wspólnych możliwość realizacji uprawnień do korzystania z nich. Zasada pomocniczości, określająca wzajemne stosunki społeczne pomiędzy społecznością i osobą oraz pomiędzy społecznościami większymi i mniejszymi, pomaga zachować autonomię jednostkom i mniejszym grupom społecznym m.in. poprzez niesienie im pomocy jedynie w takim zakresie, w jakim one jej potrzebują⁸. Zasada subsidiarności zabezpiecza więc podmiotowość człowieka i nie pozwala na kształtowanie się warunków życia społeczno-gospodarczego, które sprowadzałyby jednostkę społeczną do biernego przedmiotu⁹. Cele osobowe realizowane na drodze kształtowania wartości wspólnych osiągnąć są w sposób optymalny przez aktywne i podmiotowe działanie aktorów społecznych. Zasada pomocniczości jest zatem również podstawowym i ponadczasowym pryncypium życia społecznego, niezbędnym jednostkom społecznym, których rozwój wpisany jest w mechanizm brania ze społeczności, jak i wnoszenia

⁶ Tamże, s. 61.

⁷ Tamże, s. 77.

⁸ CZ. STRZESZEWSKI, *Katolicka nauka społeczna*, Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 1994, s. 518 n.

⁹ J. CHWASZCZ, I. NIEWIADOMSKA, S. FEL, M. WIECHETEK, A. PALACZ-CHRISIDIS, *Innowacyjne narzędzia do diagnozy potencjału readaptacyjnego osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i zawodowym*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2015, s. 102-105.

w nią swojego niepowtarzalnego wkładu¹⁰. Takie działanie sprzyja zaspokajaniu potrzeb jednostek i jest gwarantem nie tylko ich indywidualnego rozwoju, ale także rozwoju społecznego.

Wyraźnie widać zatem, że „dążność osoby ludzkiej do dobra wspólnego i pomocniczość dobra wspólnego wzajemnie się warunkują i uzupełniają”¹¹. Ten sprzężony ze sobą mechanizm wnoszenia wkładu do dobra wspólnego i brania z niego dopełnia zasada solidarności, wyrażająca wzajemne współdziałanie będące również pochodną natury społecznej człowieka. Współpraca podmiotów życia społecznego stanowi optymalny sposób rozwoju dobra wspólnego i jednostkowego. Jednocześnie wzajemne uzupełnianie się podmiotów w solidarnym działaniu sprzyja uporządkowanemu organizowaniu „społeczeństwa całościowego” – państwa, co wydaje się punktem wyjścia dla zabezpieczenia przyszłym pokoleniom szans rozwojowych, których podłożem są kreowane już w tym pokoleniu wartości wspólne¹².

Przyjmując za punkt wyjścia społeczną naturę ludzką i istotę życia społecznego oraz biorąc pod uwagę powyższe zależności za podstawowe zasady społeczne, uznaje się: zasadę dobra wspólnego, zasadę pomocniczości i zasadę solidarności. Natomiast w perspektywie organizacji życia społecznego poprzez działanie społeczne wyrażają się jeszcze dwie inne zasady: sprawiedliwości społecznej i miłości społecznej. Te dwa pryncypia należą do zasad organizacyjnych życia społecznego i chociaż odgrywają ważną rolę, to jednak nie mają statusu podstawowych zasad społecznych¹³.

Nie są to wszystkie zasady występujące w KNS, jednak pozostałe można wyprowadzić z wymienionych podstawowych zasad społecznych¹⁴. W taki sposób zarysowany katalog zasad społecznych zyskuje charakter systemowy, który zawiera wysoki potencjał rozwoju i aktualizacji systemu etycznego w związku z pojawiającymi się nowymi kwestiami społecznymi.

Katalog zasad społecznych stworzony w LSKNS stanowi solidny fundament gwarantujący rozwój nie tylko jednostkom, ale całym społeczeństwom.

---

¹⁰ W. PIWOWARSKI, *Zasada pomocniczości w encyklice „Pacem in terris”*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 12(1965), z. 3, s. 82.

¹¹ W. PIWOWARSKI, *Podstawowe społeczne zasady prawa naturalnego*, „Roczniki Filozoficzne” 11(1963), z. 2, s. 115.

¹² Por. W. PIWOWARSKI, *Państwo*, w: *Słownik katolickiej nauki społecznej*, red. W. Piwowarski, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX i Wydawnictwo Misjonarzy Klaretynów PALABRA 1993, s. 124-126.

¹³ W. PIWOWARSKI, *ABC*, s. 65, 68.

¹⁴ J. MAZUR, *Afirmacja dobra wspólnego. Katolicka nauka społeczna propozycją dla polityki*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2015, s. 54.

System zasad W. Piwowarskiego znajduje potwierdzenie w systemach zasad społecznych stworzonych także przez wiele innych szkół KNS¹⁵.

*Katalog zasad społecznych
Monachijskiej Szkoły Chrześcijańskiej Etyki Społecznej*

Nieco odmienną etyczną gramatykę życia społecznego przyjmują etycy społeczni z Monachium¹⁶. Choć katalog podstawowych zasad społecznych Monachijskiej Szkoły Chrześcijańskiej Etyki Społecznej (MSCES) w zasadach solidarności (*Solidarität*) i subsydiarności (*Subsidiarität*) jest zbliżony do systemu W. Piwowarskiego, to jednak różni się od niego akcentując zamiast zasady dobra wspólnego zasadę personalizmu (*Personalität*). W ramach tego systemu Markus Vogt sformułował nową etyczno-społeczną zasadę zrównoważonego rozwoju, której samo wyłonienie nie powinno wzbudzać zainteresowania, bowiem zasad etyczno-społecznych o charakterze organizacyjnym powstało już wiele. Jednak ożywioną dyskusję wśród specjalistów KNS wywołało śmiałe i nowatorskie posunięcie uczonego z Monachium, który postuluje postawienie zasady zrównoważonego rozwoju na równi z dotychczas uznawanymi trzema podstawowymi pryncypiami¹⁷.

Dalsza część artykułu będzie zmierzać ku rekonstrukcji kontekstu i etapów kształtowania się wspomnianej zasady i rozstrzygnięciu, jaki status zyskuje ona na gruncie KNS. Zanim to jednak nastąpi, przedstawiony zostanie proces wyłaniania nowych zasad społecznych.

---

¹⁵ Por. B. SUTOR, *Etyka polityczna. Ujęcie całościowe na gruncie chrześcijańskiej nauki społecznej*, Warszawa: Kontrast 1994, s. 40-46; J. HÖFFNER, *Chrześcijańska nauka społeczna*, Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy 1993, s. 29-41; R. BOLLATI, *Allargare gli orizzonti dell'umano. Un approccio alla Dottrina Sociale della Chiesa*, Milano: Vita e pensiero 2012, s. 183-228; E. GRASSO, *La dottrina sociale della Chiesa. Origini e sviluppi, principi e fondamentali*, Bologna: Editrice Missionaria Italiana 2011, s. 47-64; M. NÚÑEZ, *I principi della dottrina sociale della Chiesa. Una lettura dalla prospettiva della libertà*, „Ricerche Teologiche” 24(2013), nr 2, s. 350-370.

¹⁶ Zarys sposobu uprawiania etyki społecznej z uwzględnieniem perspektywy historycznej zawiera książka: *Christliche Sozialethik – Architektur einer jungen Disziplin. Akademischer Festakt zum 85. Geburtstag von Wilhelm Korff*, red. M. Vogt, München: Verlag Lutz Garnies 2012.

¹⁷ M. VOGT, *Nachhaltigkeit theologisch-ethisch*, w: *Prinzip Nachhaltigkeit: Ethische Fragen im interdisziplinären Diskurs*, red. M. Vogt, F. Uekötter, M. Davis, München: Münchner Kompetenzzentrum Ethik 2013, s. 42.

2. PROCES WYŁANIANIA SIĘ NOWYCH ZASAD SPOŁECZNYCH

Doktryna społeczna Kościoła formułuje zasady społeczne głównie w kontekście występujących warunków społeczno-ekonomicznych, które mogą prowadzić do odebrania człowiekowi możliwości korzystania z przysługujących mu praw, w tym prawa do integralnego rozwoju. Jak zauważa się w nauczaniu społecznym Kościoła, proces wyłaniania nowych zasad sięga głębi natury ludzkiej oraz wskazuje na potencjalność rozumnego i wolnego działania ludzkiego w zakresie organizacji życia społecznego. Karol Wojtyła ten proces – integralnie sprzężony z metodą KNS – identyfikuje z długim namysłem „rozumu oświeconego wiarą” na podstawie analizy życia społeczno-gospodarczego. Papież i wybitny etyk Lubelskiej Szkoły Filozoficznej w wywiadzie u progu swojego pontyfikatu nie nazywa zasad społecznych zwykłymi narzędziami porządkującymi życie społeczne, lecz narzędziami o charakterze nadprzyrodzonym, które doskonale harmonizują z naturalnym porządkiem pozbawionym jakichkolwiek naleciałości ideologicznych¹⁸.

Ze względu na zmieniające się warunki życia społeczno-gospodarczego system zasad etycznych musi charakteryzować się otwartością na innowacje¹⁹, ponieważ wciąż zmieniają się okoliczności, w których istnieje niebezpieczeństwo ograniczenia realizacji praw przysługujących osobie ludzkiej. Aktualizacja systemu zasad społecznych jest więc procesem wyłaniania z podstawowych zasad społecznych nowych zasad szczegółowych o charakterze organizacyjnym, które spełniają wymogi sprawiedliwości i miłości społecznej. W tym sensie przez zasady broniące praw człowieka wiedzie droga do realizacji dobra wspólnego zarówno w sensie immanentno-esencjalnym, jak i instrumentalno-instytucjonalnym²⁰.

Czasy przełomu

W procesie wyłaniania się nowych zasad społecznych ważny kontekst stanowi dokonana w przeszłości oświeceniowa rewizja koncepcji filozoficznych,

¹⁸ K. WOJTYŁA, *La dottrina sociale della Chiesa – intervista di Vittorio Possenti (1978)*, Roma: Lateran University Press 2003, s. 19.

¹⁹ A. ANZENBACHER, *Wprowadzenie do chrześcijańskiej etyki społecznej*, Kraków: Wydawnictwo WAM 2010, s. 196.

²⁰ J. SZYMczyk, *Zasada dobra wspólnego a urzędzenia życia społeczno-politycznego*, w: *Godność osoby ludzkiej w społeczeństwie i gospodarce*, red. S. Fel, M. Wódka, Lublin: Wydawnictwo KUL 2014, s. 406n.

której w historii filozofii można nadać miano „przewrotu kopernikańskiego”. Dokonał jej Immanuel Kant – twórca rewolucyjnej etyki racjonalistycznej, w której podmiot poznania stał się warunkiem przedmiotu poznania. Autor imperatywu kategorycznego, nie chcąc opierać zasad moralnych na prawie naturalnym, upatruje źródła moralności w człowieku, w tzw. czystym rozumie wolnym od doświadczenia, nakazów religii i prawa naturalnego²¹. Na skutek racjonalnego samostanowienia prawa wiele podstawowych twierdzeń (*Grundsätzen*) zostało zniszczonych, co monachijscy etycy – Alois Baumgartner i Wilhelm Korff określili terminem „czasy przełomu” (*Umbruchzeiten*). W tych okolicznościach – ich zdaniem – społeczeństwa stworzyły podstawy samoświadomości, odgrywającej decydującą rolę w kształtowaniu przyszłości. Przejawem tych zmian stało się m.in. pojawianie się nowych zasad, które zaczęły ukierunkowywać drogi rozwoju społecznego. Skutkuje to mocniejszym akcentowaniem nowych, fundamentalnych zasad prawa, które legły u podstaw współczesnego państwa konstytucyjnego z koniecznością ochrony nienaruszalnego fundamentu, jakim jest godność osoby ludzkiej. Chodzi tu zarówno o podstawowe zasady: wolności i równości, jak i zasady struktur demokracji, zasady państwa socjalnego i państwa prawa, a także o dalszy rozwój zasad związanych z federalizmem i ochroną środowiska naturalnego²².

W konsekwencji racjonalnego samostanowienia prawa w systemach etycznych szkół KNS dostrzec można rozbieżności w rozumieniu kategorii dobra wspólnego, które w jednych szkołach jest interpretowane bardziej w sensie immanentno-esencjalnym, a w innych bardziej w sensie instrumentalno-instytucjonalnym²³. Jednak to balansowanie interpretacyjne dobra wspólnego w ciągłości zmian społecznych wciąż odbywa się w ogólnym kontekście imperatywu tworzenia wartości wspólnych, które mają służyć realizacji celów osobowych i dotyczyć zarówno wymiaru bytu społecznego, jak i funkcjonalnej organizacji dobra wspólnego.

---

²¹ R.A. PODGÓRSKI, *Historia myśli społecznej. Od antyku do współczesności*, Poznań: CONTACT 2012, s. 112.

²² A. BAUMGARTNER, W. KORFF, *Sozialprinzipien als ethische Baugesetzlichkeiten moderner Gesellschaft: Personalität, Solidarität und Subsidiarität*, w: *Handbuch der Wirtschaftsethik, Verhältnisbestimmung von Wirtschaft und Ethik*, red. W. Korff, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus 1999, s. 226.

²³ J. KOPEREK, *Dobro wspólne*, w: *Słownik społeczny*, red. B. Szlachta, Kraków: WAM 2004, s. 139-146.

Funkcjonalna organizacja struktur społecznych

Wspomniane „czasy przełomu”, w których etyka racjonalistyczna odsunęła na bok tomistyczne koncepcje dobra wspólnego, stały się powodem różnego definiowania zasady społecznej. Jest to kluczowa różnica, którą zauważa się w katalogach zasad LSKNS i MSCES.

O ile W. Piwowarski zdefiniował zasadę społeczną na podstawie filozofii arystotelesowsko-tomistycznej, o tyle M. Vogt wyprowadza funkcję zasad etyczno-społecznych z transcendentального schematu Immanuela Kanta i nazywa zasadę (*Prinzip*) czymś pierwszym, pierwotnym i niepodzielnym. Zasady w ujęciu etyków społecznych z Monachium są regułami, które służą do uzasadniania, tłumaczenia i krytyki podporządkowanych im norm. Objasniają one struktury społeczne i ostatecznie – w konkretyzującej interpretacji – kształtują je²⁴. Zasady są paradygmatycznym funkcjonalnie schematem form działania, które niosą ze sobą połączenie zarówno ogólności, jak i konkretności w celu strukturalnej organizacji dynamicznie rozwijających się społeczeństw. Nawiązują do fundamentu antropologicznego i systematyzują rzeczywistość społeczną ze względu na istotę życia społecznego – człowieka, który stanowi jego niepodważalną podstawę²⁵. Nie są one bezpośrednio rozstrzygającymi normami czy rozporządzeniami wykonawczymi, lecz istotnymi strukturalnymi normami postępowania, które nadają określone kierunki działania. Wychodząc z konieczności całościowej zabudowy ludzkiej rzeczywistości działania, normy te nie wyprowadzają z siebie nic ponad to, co zostało już określone w pojedynczych normatywnych kategoriach etycznych²⁶.

Wszystkie więc zasady społeczne w ujęciu M. Vogta pozostają hierarchicznie uporządkowane, a pryncypium bazowym dla nich jest zasada personalizmu – nienaruszalność człowieka jako osoby i – jak uważa M. Vogt – jako podmiotu powołanego do wolnego samookreślenia się. Człowiek w tym systemie stał się główną miarą krytyki i organizacji porządku społecznego, a zasady solidaryzmu i pomocniczości są uzupełniającymi zasadę personalizmu fundamentalnymi pryncypiami sprawiedliwie organizowanego społeczeństwa. Wszystkie one są wzajemnie komplementarne i służą do określania według

---

²⁴ M. VOGT, *Prinzip Nachhaltigkeit. Ein Entwurf aus theologisch-ethischer Perspektive*, München: Oekom Verlag 2009, s. 456.

²⁵ A. ANZENBACHER, *Wprowadzenie*, s. 196 n.; H. WULSDORF, T. SCHÄRTL, *Nachhaltigkeit. Vom Schlagwort zum Prinzip*, „Ethica” 12(2004), s. 149 – za: M. VOGT, *Prinzip Nachhaltigkeit*, s. 457.

²⁶ A. BAUMGARTNER, W. KORFF, *Sozialprinzipien*, s. 226.

kategorii sprawiedliwości funkcjonalnej struktury społeczeństwa rozciągającej się między indywiduum i społeczeństwem²⁷.

Brak kategorii dobra wspólnego ujętego w sensie zasady społecznej w systemie M. Vogta zostało wytłumaczone statusem służebności, a nie wartości własnej²⁸. Dobro wspólne jest więc wartością organizującą, która domaga się modyfikacji struktur społecznych²⁹. Cecha systematyzacji życia społecznego ma służyć realizacji ostatecznych celów osoby w ciągłości zmian społecznych.

Podstawowa norma sprawiedliwości

Jak zauważają A. Baumgartner i W. Korff – wspomniani poprzednicy M. Vogta – ciągłość zmian społecznych jest widoczna na płaszczyźnie społeczno-etycznych idei przewodnich, które korespondują z rozwojem prawa i służą mu za fundament. Już w warunkach relatywnie stacjonarnych społeczeństw podstawowymi kategoriami w tym względzie były: dobro wspólne (*bonum commune*) i sprawiedliwość (*Gerechtigkeit*), wyrażana w sprawiedliwej dystrybucji (*Verteilungsgerechtigkeit*), sprawiedliwej wymianie (*Tauschgerechtigkeit*) i sprawiedliwym uczestnictwie (*Legalgerechtigkeit*). Wraz z rozwojem nowoczesnych społeczeństw wolnościowych dodatkowo wyartykułowano trzy zasady społeczne: personalizm, solidarność i pomocniczość³⁰. Jak podają Reinhard Marx i Helge Wulsdorf, autorzy wydanego w 2002 r. podręcznika chrześcijańskiej etyki społecznej, M. Vogt ujął we wzajemnych związkach wyżej wymienione trzy kategorie sprawiedliwości, określając je sprawiedliwością świadczeń (*Leistungsgerechtigkeit*), sprawiedliwością wyrównania (*Ausgleichsgerechtigkeit*) i sprawiedliwością funkcjonalną (*Funktionsgerechtigkeit*). Wzajemną zależność tych kategorii monachijski uczonek ukazuje na tle koniecznej potrzeby konkretyzacji ogólnej normy sprawiedliwości, którą należy rozumieć zarówno w wymiarze wewnątrzpokoleniowym, jak i w wymiarze międzypokoleniowym.

Na bazie tych rodzajów sprawiedliwości w ujęciu MSCES krystalizują się nowe zasady społeczne służące rozwojowi ludzkiemu i rozwiązywaniu wyłaniających się nowych kwestii społecznych, charakterystycznych dla wolnych i dynamicznie przekształcających się współczesnych społeczeństw. Wydaje się, że dotychczas wyłaniane zasady dotyczyły bardziej wymiaru wewnątrzpoko-

²⁷ M. VOGT, *Prinzip Nachhaltigkeit*, s. 457 n.

²⁸ PAPIESKA RADA IUSTITIA ET PAX, *Kompendium Nauki Społecznej Kościoła*, nr 170.

²⁹ M. VOGT, *Prinzip Nachhaltigkeit*, s. 461n.

³⁰ A. BAUMGARTNER, W. KORFF, *Sozialprinzipien*, s. 226.

leniowego, natomiast wraz z upowszechnieniem się idei zrównoważonego rozwoju zaczęto również zauważać konieczność uwzględniania trudnej do sprecyzowania perspektywy przyszłych pokoleń.

Szczególnie tych dwóch wymiarów dotyczy zasada zrównoważonego rozwoju, której próba rekonstrukcji podjęta zostanie w dalszej części artykułu.

3. REKONSTRUKCJA KONTEKSTU KSZTAŁTOWANIA SIĘ ZASADY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Kategorie sprawiedliwości społecznej i dobra wspólnego stały się punktem stycznym KNS z intensywnie rozwijaną współcześnie strategią zrównoważonego rozwoju, której najpopularniejszą interpretacją jest określenie sformułowane podczas Konferencji Narodów Zjednoczonych w 1987 r. w tzw. Raporcie Harlem Gro Brundtland. Wówczas tę koncepcję nazwano modelem rozwoju, według którego zaspokaja się potrzeby współczesnego pokolenia bez odbierania szans rozwojowych przyszłym pokoleniom³¹. W tej definicji widać zależność między dobrem wspólnym określanym przez zaspokajanie potrzeb a dążeniem do sprawiedliwości międzypokoleniowej, wyrażonym w tworzeniu szans rozwojowych dla przyszłych pokoleń.

Początki idei zrównoważonego rozwoju i kwestia ekologiczna

W próbie rekonstrukcji etapów i kontekstu kształtowania się zasady zrównoważonego rozwoju potrzeba najpierw wrócić do początku XVIII wieku, kiedy pojęcie zrównoważonego rozwoju po raz pierwszy zostało zastosowane w niemieckiej gospodarce leśnej w znaczeniu przymiotnikowym „długotrwałego użytkowania” (*nachhaltende Nutzung*), odnoszącego się do modelu zarządzania, celem zapewnienia równomiernego dochodu i długoterminowej ochrony lasów³². Istotą ówczesnego zarządzania lasami było więc utrzymanie w dobrym stanie odpowiedniej ilości drzewostanu tak, aby nie wyciąć więcej drzew, niż zdążyłoby urosnąć. Zrównoważony rozwój (*Nachhaltigkeit*) sprowadzał się więc do ogólnej reguły, aby nie zużywać większej ilości zasobów,

³¹ BRUNDTLAND-KOMMISSION (WCED), *Our Common Future*, 1987, nr 27.

³² H.C. VON CARLOWITZ, *Sylvicultura oeconomica oder Haußwirthliche Nachricht und Naturmäßige Anweisung zur Wilden Baum-Zucht*, Leipzig: Johann Friedrich Braun 1713, część I, rozdział 7, § 20.

niż natura zdoła je na nowo w określonym czasie odtworzyć³³. Tak rozumiana idea dość szybko została przeszczepiona na grunt międzynarodowego dyskursu politycznego wraz z gwałtownie narastającą od lat siedemdziesiątych XX wieku destabilizacją systemu ekologicznego, która w KNS została zdiagnozowana jako nowa kwestia społeczna, potwierdzona *expressis verbis* w niedawno ogłoszonej, pierwszej encyklice ekologicznej papieża Franciszka *Laudato si'*. Nic więc dziwnego, że wobec przyrodniczego oblicza kwestii społecznej na gruncie KNS pojawia się nowa zasada etyczno-społeczna, której głównym celem jest etyczna interpretacja niespotykanego dotąd niezrównoważonego działania w obszarze społeczno-gospodarczym, w wyniku którego niszczy się naturalne i społeczne otoczenie człowieka, ponadto zwiększając tym samym ryzyko odebrania szans rozwojowych przyszłym pokoleniom.

Próba odtworzenia kontekstu kształtowania się zasady zrównoważonego rozwoju zostanie dokonana przez prezentację najważniejszych okoliczności. Dotyczą one zarówno początków realizacji tej idei, jak i wyraźnego formułowania tej zasady na gruncie chrześcijańskiej etyki społecznej w Niemczech.

Antropocentryczna strategia sieciowa

Nieodpowiedzialne działanie w obszarze społeczno-gospodarczym, początkowo skonkretyzowane w Raporcie Klubu Rzymskiego i podczas pierwszej konferencji dotyczącej ochrony środowiska naturalnego w Sztokholmie w 1972 r., w zauważalnych trendach rozwojowych, w realnych potrzebach społeczeństw, w stylach produkcji i konsumpcji, ostatecznie zestawiono z kontekstem wyczerpywania się zasobów naturalnych i degradacją środowiska naturalnego. Następnie recepcja idei zrównoważoności (*sustainability*) uwidoczniła się w obszarze polityki w 1987 r. we wspomnianym już Raporcie Brundtland, a najpełniej wybrzmiała w Rio de Janeiro w 1992 r. podczas konferencji ONZ na temat środowiska i rozwoju. Wówczas w dokumencie programowym Agenda 21 uzgodniono katalog strukturalnych celów bazowych zrównoważonego rozwoju opartych na: (1) światowym usieciowieniu procesów społecznych, gospodarczych i ekologicznych, (2) dbałości o zasoby naturalne, (3) globalnej solidarności ukierunkowanej na zmniejszanie nierównych standardów życiowych i usuwanie ubóstwa, i na (4) sprawiedliwości międzypokoleniowej³⁴. Katalog celów został wówczas stworzony na podstawie interpretacji antropo-

³³ W. VEITH, *Nachhaltigkeit*, w: *Christliche Sozialethik*, red. M. Heimbach-Steins, Regensburg: Verlag Friedrich Pustet 2004, s. 302.

³⁴ Tamże, s. 307.

centrycznej, która – wyrażona w stwierdzeniu: „Human beings are at the centre of sustainability” – znacznie obniżyła rangę biocentrycznych, fizjocentrycznych i patocentrycznych modeli etycznych³⁵.

Zasada usieciowienia

Ważnym wydarzeniem, o którym nie można nie wspomnieć w próbie rekonstrukcji zasady zrównoważonego rozwoju, było uznanie w 1994 r. przez Bundestag zasady usieciowienia (*Retinität*) za istotną regułę ochrony środowiska naturalnego³⁶. Ta sformułowana przez W. Korffa i M. Vogta zasada, opisująca współczesne społeczeństwo w perspektywie silnego związku człowieka ze środowiskiem naturalnym, społeczeństwa z przyrodą, w konsekwencji przerodziła się w etyczny klucz interpretacyjny idei zrównoważonego rozwoju³⁷. To łączenie idei sieciowości ze zrównoważonym rozwojem ujawnia inspirację myśli etyczno-socjologicznej M. Vogta, która ma swój początek w teorii funkcjonalnych systemów społecznych Niklasa Luhmanna³⁸ oraz w teologii stworzenia Hansa Jürgena Münka³⁹. Etyczny potencjał sieciowości najbardziej jednak wyraża się w połączeniu idei *sustainability* z katalogiem zasad etyczno-społecznych, co doprowadziło nie tylko do wyłonienia się nowej zasady, ale także do dyskusyjnego postawienia jej na równi z formułowanymi na gruncie naturalnoprawnym klasycznymi pryncypiami etyczno-społecznymi.

Zrównoważony rozwój

– nowa zasada chrześcijańskiej etyki społecznej

Trzy lata po aprobacie zasady usieciowienia przez Radę Ekspertów Ochrony Środowiska przy Bundestagu, tj. w 1997 r., Konferencja Episkopatu Niemiec wspólnie z Radą Kościoła Ewangelickiego w Niemczech przedstawiły zrównoważony rozwój w sensie usieciowienia jako myśl przewodnią

³⁵ KONFERENCJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH „ŚRODOWISKO I ROZWÓJ”, *Zasady ogólnych praw i obowiązków*, Rio de Janeiro 1992, Zasada 1; M. VOGT, *Nachhaltigkeit theologisch-ethisch*, s. 28.

³⁶ W. KORFF, *Leitideen verantworteter Technik*, „*Stimmen der Zeit*” 207(1989), z. 4, s. 264.

³⁷ M. VOGT, *Retinität*, w: *Lexikon der Bioethik*, red. W. Korff, Bd. III, Gütersloh: Gütersloher Verlaghaus 1998, s. 209; M. VOGT, *Prinzip Nachhaltigkeit*, s. 349, 357.

³⁸ Por. N. LUHMANN, *Ökologische Kommunikation. Kann die moderne Gesellschaft sich auf ökologische Gefährdungen einstellen?*, Opladen: Westdeutscher Verlag 1986.

³⁹ Por. H.J. MÜNK, *Retinität als neues Sozialprinzip?*, w: *Auf neue Art Kirche sein. Wirklichkeiten – Herausforderung – Wandlungen*, red. W. Schreer, G. Steins, München: Don Bosco 1999, s. 540-550.

i zasadę działania społeczno-gospodarczego, która jest zdolna nie tylko uwzględniać interesy, potrzeby i prawa współczesnych, lecz także przyszłych pokoleń⁴⁰. Rok później dokonano pogłębienia ujmowania aspektów ekologicznych zrównoważonego rozwoju, polegającego na podkreśleniu potrzeby jego antropocentrycznego ukierunkowania⁴¹. W artykule opublikowanym w tym samym roku H.J. Münk – odwołując się do nieustannie zmieniających się warunkowań kwestii społecznej od czasów encykliki *Rerum novarum* – zaznaczył, że KNS nigdy nie może pozostać obojętna w obliczu wyłaniających się niesprawiedliwości społecznych, także tych nowych związanych z zagadnieniami ochrony środowiska naturalnego i sprawiedliwością międzypokoleniową⁴².

Za przełomowy w kształtowaniu się zasady zrównoważonego rozwoju należy uznać rok 1999, bowiem wskazanie H.J. Münka zostało zrealizowane przez M. Vogta w koncepcji zrównoważonego rozwoju, która została przedstawiona w podręczniku etyki gospodarczej pod redakcją W. Korffa. Tym samym M. Vogt, współautor zasady usieciowienia, członek Rady Ekspertów Ochrony Środowiska przy Bundestagu, uczeń H.J. Münka, następcą W. Korffa i A. Baumgartnera oraz kierownik katedry chrześcijańskiej etyki społecznej w Monachium, zapisał się w historii KNS poprzez pionierskie sformułowanie nowej etyczno-społecznej zasady zrównoważonego rozwoju. Kolejne 10 lat jego pracy naukowej obfitowało w wiele wystąpień i publikacji prezentujących status nowej zasady społecznej na gruncie KNS i zostało zwieńczone obszerną pracą habilitacyjną, w której szczegółowo odniesiono zasadę zrównoważonego rozwoju do podstawowych pryncypiów społecznych i współczesnych przemian globalnego społeczeństwa.

4. STATUS ZASADY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

KNS stawia sobie za zadanie wypracowanie propozycji skutecznych rozwiązań aktualnych kwestii społecznych. Zdaniem M. Vogta chrześcijańska etyka społeczna może odpowiedzieć na wyzwania współczesnego świata wówczas, gdy zrównoważony rozwój, zakotwiczony w tradycji klasycznych zasad

---

⁴⁰ RAT DER EVANGELISCHEN KIRCHE IN DEUTSCHLAND UND DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ, *Für eine Zukunft in Solidarität und Gerechtigkeit*, Hannover–Bonn 1997, nr 32.

⁴¹ Tamże, nr 59-90.

⁴² H.J. MÜNK, *Nachhaltige Entwicklung und Soziallehre*, „Stimmen der Zeit” 216 (1998), s. 243-244.

społecznych, sam zostanie uznany za zasadę społeczną traktowaną na równi z dotychczasowymi, podstawowymi zasadami społecznymi⁴³. M. Vogt zatem postuluje rozszerzenie katalogu zasad społecznych i twierdzi, że obok zasady personalizmu, zasady solidarności i zasady pomocniczości zasada zrównoważonego rozwoju powinna zostać uznana za czwartą podstawową zasadę społeczną⁴⁴.

Dopełnienie zasady personalizmu

Katalog zasad społecznych MSCES, który nie zawiera zasady dobra wspólnego, wymaga zdaniem przedstawicieli tej szkoły uzupełnienia i konkretyzacji kategorii dobra wspólnego przez zasadę społeczną. Nowa etyczno-społeczna zasada zrównoważonego rozwoju w perspektywie systemu etycznego MSCES może być swoistym odpowiednikiem zasady dobra wspólnego⁴⁵. W ten sposób katalog zasad tej szkoły etyki chrześcijańskiej jawi się jako systemowa całość, którą można łatwiej odnosić do pozostałych systemów zasad zbudowanych zawierających *expressis verbis* ideę dobra wspólnego, w tym do systemu zasad LSKNS.

Tak udoskonalony system zasad MSCES stanowi dobre narzędzie do rozwiązywania ekologicznych kwestii w perspektywie sprawiedliwości między-pokoleniowej. Przyznanie zrównoważonemu rozwojowi statusu zasady społecznej M. Vogt argumentuje ponadto koniecznością połączenia teologicznego ujęcia stworzenia ze społecznym dyskursem o środowisku naturalnym⁴⁶.

Systemowe rozszerzenie podstawowych zasad społecznych

Zasadę zrównoważonego rozwoju można zatem nazwać nową zasadą etyczno-społeczną KNS. Jednak czy przysługuje jej status podstawowej zasady społecznej? Odpowiedź na to pytanie zależy od systemu etycznego, w perspektywie którego zostanie ona odczytana. Biorąc pod uwagę uzasadnienie filozoficzne katalogu podstawowych zasad społecznych LSKNS, nie można jej uznać za nową podstawową zasadę społeczną, lecz za jakościowe rozsze-

---

⁴³ M. VOGT, *Prinzipiell und doch konkret: Nachhaltigkeit als sozialetisches Prinzip*, w: *Nachhaltigkeit als Prinzip für die Zukunft*, red. Institut für Bildung und Entwicklung im Caritasverband der Erzdiözese München und Freising, München: Don Bosco 2003, s. 21.

⁴⁴ M. VOGT, *Nachhaltigkeit theologisch-ethisch*, s. 42; por. M. VOGT, *Prinzip Nachhaltigkeit*, s. 21-24.

⁴⁵ M. VOGT, *Prinzip Nachhaltigkeit*, s. 466.

⁴⁶ M. VOGT, *Nachhaltigkeit theologisch-ethisch*, s. 42.

rzenie pryncypiów: dobra wspólnego, pomocniczości i solidarności. Jako taka wpisuje się w dosyć już obszerny spis zasad społecznych w szerokim znaczeniu, obejmującym również wartości. Tak rozumiane zasady spełniają wymóg sformułowany w Kompendium Nauki Społecznej Kościoła, mówiący, że „zasady nauki społecznej powinny być przyjmowane z uwzględnieniem ich jednolitego, całościowego charakteru, wzajemnych powiązań i artykulacji. Wymóg ten zakorzeniony jest w znaczeniu, jakie sam Kościół przypisuje w swojej nauce społecznej, tworzącej jednolity «corpus» doktrynalny, który w sposób jednorodny i całościowy wyjaśnia różne obszary społecznej rzeczywistości»⁴⁷.

Jednak zasadę zrównoważonego rozwoju M. Vogta należy ostrożnie zestawiać z innymi systemami podstawowych zasad społecznych zawierających zasadę dobra wspólnego. Utożsamianie zasady personalizmu z zasadą dobra wspólnego oraz rozumienie zasady zrównoważonego rozwoju jako czwartej podstawowej zasady etyczno-społecznej obok znanych już trzech podstawowych zasad: dobra wspólnego, pomocniczości i solidarności, wiązałoby się z ich fundamentalną reinterpretacją, a w konsekwencji ze specyficzną aplikacją w życiu społecznym⁴⁸.

Taki wywód wydaje się potwierdzać opinia Bernharda Sutora, twórcy systemu zasad etyczno-społecznych zawierającego zasadę dobra wspólnego. W jego opinii w obliczu kwestii ekologicznej konieczność realizacji zrównoważonego rozwoju jest niepodważalna. Waga tego problemu nie oznacza jednak konieczności nadawania zrównoważonemu rozwojowi rangi nowej podstawowej zasady etyczno-społecznej, gdyż zasada zrównoważonego rozwoju już jest zawarta w dotychczas sformułowanych podstawowych zasadach KNS. Wskazują one na wysoką rangę dobra wspólnego, na straży którego winny stać zwłaszcza działania państwa⁴⁹. Choć opinia B. Sutora jest słuszna, to jednak fakt wyłonienia nowej zasady przez M. Vogta ma doniosłe znaczenie. Nie można zatem pozostać jedynie przy stwierdzeniu, że nie powinna ona być umiejscowiona wśród tradycyjnych zasad KNS. Nowe pryncypium MSCES stanowi istotną aktualizację systemu etycznego i jakościowe rozszerzenie systemu zasad w kontekście kwestii ekologicznej. Zasada zrównoważonego rozwoju jest więc zakorzeniona w trzech podstawowych pryncypiach, z nich została wyprowadzona i w ścisłym połączeniu z nimi powinna być interpretowana

⁴⁷ PAPIESKA RADA IUSTITIA ET PAX, *Kompendium Nauki Społecznej Kościoła*, nr 162

⁴⁸ J. MAZUR, *Afirmacja dobra wspólnego*, s. 54.

⁴⁹ B. SUTOR, *Nachhaltigkeit: neues Sozialprinzip oder Zukunftsdimension des Gemeinwohls?*, „*Stimmen der Zeit*” 230(2012), z. 9, s. 624 n.

oraz rozwijana. Ta zasada poszerza obszar aplikacji podstawowych pryncypiów: dobra wspólnego, pomocniczości i solidarności o troskę o ochronę środowiska naturalnego, przez co wspomniane pryncypia zyskują jakościowo nowy charakter.

Usieciowienie klasycznych pryncypiów

Jak zauważa Jan Mazur, podstawowe zasady społeczne w swoim charakterze systemowym powinny być stosowane całościowo bez przesadnego akcentowania którejkolwiek z nich kosztem pozostałych⁵⁰. Należy zaznaczyć, że korelacyjny charakter nie jest domeną tylko zasad podstawowych, ale też tych szerzej rozumianych. Brak głębokiego połączenia z klasycznymi zasadami niekorzystnie wpłynąłby na kształt nowej zasady zrównoważonego rozwoju. Zdaniem M. Vogta koncepcja *sustainability* bez komponentu personalistycznego w nieunikniony sposób zyskałaby interpretację naturalistyczną, natomiast bez zasady solidarności – w imię której wiele instytucji zostało powołanych do zwalczania ubóstwa – byłaby w izolacji i pozostawałaby w pustej przestrzeni⁵¹. Dla zasady zrównoważonego rozwoju ważne jest też jej sprzężenie z zasadą pomocniczości, która „całe życie społeczne koncentruje pod kątem służenia człowiekowi”⁵². Ponadto związek zasady pomocniczości z zasadą zrównoważonego rozwoju ma kluczowe znaczenie organizacyjne przy jej aplikacji w praktyce życia społecznego⁵³.

„Missing link”

W kontekście rozwoju wciąż nowych dyscyplin szczegółowych, które niekiedy wyraźnie odchodzą od wynikających z prawa naturalnego wzorów znaczeniowych i orientacyjnych, zasada zrównoważonego rozwoju wydaje się koniecznym remedium na ekocentryczne koncepcje zrównoważonego rozwoju, gdyż współcześnie nierzadko interpretowane są w kluczu ekologizmu, uprawiającego swoisty kult przyrody, uderzający w nadprzyrodzoną godność człowieka poprzez zrównanie go z innymi istotami żyjącymi lub przyrodą nieożywioną. Zauważa się też, że uznanie biocentrycznej wartości całej oży-

⁵⁰ J. MAZUR, *Afirmacja dobra wspólnego*, s. 55.

⁵¹ M. VOGT, *Prinzip Nachhaltigkeit*, s. 476.

⁵² W. PIWOWARSKI, *Podstawowe społeczne zasady*, s. 121.

⁵³ M. VOGT, *Das Konzept der Nachhaltigkeit*, w: *Handbuch der Katholischen Soziallehre. Im Auftrag der Görres-Gesellschaft zur Pflege der Wissenschaft und der Katholischen Sozialwissenschaftlichen Zentralstelle*, red. A. Rauscher, J. Althammer, W. Bergsdorf, O. Depenhauer, Berlin: Dunckler & Humboldt 2008, s. 416 n.; M. VOGT, *Prinzip Nachhaltigkeit*, s. 476.

wionej przyrody uwzględniającej interesy wszystkich gatunków żyjących na świecie prowadzi do tego, że ekologizm – obok liberalizmu, konserwatyzmu i socjalizmu – urasta do rangi nowego rodzaju ideologii politycznej⁵⁴.

Dla M. Vogta zasada zrównoważonego rozwoju ma służyć przywróceniu czy raczej utworzeniu związków pomiędzy wymiarem teologicznym stworzenia a dyskursem o naturalnym i społecznym środowisku człowieka. Celowość nowej zasady doskonale oddaje termin *missing link*, który wydaje się wskazywać na „brakujące ogniwo”, będące skutkiem odseparowania filozofii i teologii od wielu dyscyplin szczegółowych (np. od nauk przyrodniczych)⁵⁵. Szczególnie współcześnie próba integracji celów społeczno-ekonomicznych z troską o środowisko naturalne potrzebuje odniesienia do etycznie porządkujących kategorii, bez których argumentacja etyczna nie zostanie włączona w przedmiot politycznych rozstrzygnięć państw, które już realizują konsekwentnie koncepcję zrównoważonego rozwoju. M. Vogt przestrzega, że ochrona naturalnego i społecznego środowiska człowieka bez zasady zrównoważonego rozwoju pozostanie strukturalnie nieskuteczna, zaś zrównoważony rozwój bez argumentacji personalistycznej stanie się etycznie płytki⁵⁶.

ZAKOŃCZENIE

Zasada zrównoważonego rozwoju w ujęciu MSCES jest nową podstawową zasadą etyczno-społeczną, natomiast na gruncie LSKNS stanowi jakościową rozbudowę klasycznych zasad etyczno-społecznych, nie zyskując jednak statusu podstawowej zasady etyczno-społecznej. Zasada zrównoważonego rozwoju jest także systemowo-organizacyjną zasadą sprawiedliwości, służącą działaniu na rzecz ochrony środowiska naturalnego. Nowa zasada MSCES ma także związek z prawami człowieka, a zwłaszcza z prawem do rozwoju i życia w zdrowym (czystym) środowisku naturalnym. Podjęcie kwestii zrównoważonego rozwoju przez nauczanie społeczne Kościoła katolickiego stanowi ważny głos Kościoła, który w dobie kryzysu ekologicznego – warunkowanego kryzysem wartości moralnych – w duchu odpowiedzialności troszczy się wciąż nie tylko o samego człowieka, ale także o jego naturalne i społeczne środowisko

---

⁵⁴ M. CISZEK, „*Ekologizm*” jako nowy nurt polityczny. Implikacje filozoficzno-etyczne, „*Studia Ecologiae et Bioethicae*” 8(2010), nr 2, s. 46.

⁵⁵ R. CINGOLANI, *Un’enciclica che dà alto valore alla scienza*, „*Avvenire*” 48(2015), nr 144, z 19.06.2015, s. 6.

⁵⁶ M. VOGT, *Prinzipiell und doch konkret*, s. 21.

życia⁵⁷. W ten sposób Kościół przyczynia się do rozwijania nowej formy świadomości społecznej o charakterze ekologicznym.

BIBLIOGRAFIA

- ANZENBACHER A.: Wprowadzenie do chrześcijańskiej etyki społecznej, Kraków: Wydawnictwo WAM 2010.
- BAUMGARTNER A., KORFF W.: Sozialprinzipien als ethische Baugesetzmäßigkeiten moderner Gesellschaft: Personalität, Solidarität und Subsidiarität, w: Handbuch der Wirtschaftsethik, Verhältnisbestimmung von Wirtschaft und Ethik, red. W. Korff, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus 1999, s. 225-237.
- BOLLATI R.: Allargare gli orizzonti dell'umano. Un approccio alla Dottrina Sociale della Chiesa, Milano: Vita e pensiero 2012.
- BRUNDTLAND-KOMMISSION (WCED): Our Common Future, 1987.
- CARLOWITZ VON H.C.: Sylvicultura oeconomica oder Haußwirthliche Nachricht und Naturmäßige Anweisung zur Wilden Baum-Zucht, Leipzig: Johann Friedrich Braun 1713.
- Christliche Sozialethik – Architektur einer jungen Disziplin. Akademischer Festakt zum 85. Geburtstag von Wilhelm Korff, red. M. Vogt, München: Verlag Lutz Garnies 2012.
- CHWASZCZ J., NIEWIADOMSKA I., FEL S., WIECHETEK M., PALACZ-CHRISIDIS A.: Innowacyjne narzędzia do diagnozy potencjału readaptacyjnego osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i zawodowym, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2015.
- CINGOLANI R.: Un'enciclica che dà alto valore alla scienza, „Avvenire” 48(2015), nr 144, z 19.06.2015, s. 6.
- CISZEK M.: „Ekologizm” jako nowy nurt polityczny. Implikacje filozoficzno-etyczne, „Studia Ecologiae et Bioethicae” 8(2010), nr 2, s. 45-51.
- FEL S.: Książd Profesor Franciszek Janusz Mazurek – uczoney i nauczyciel akademicki, w: Godność osoby ludzkiej w społeczeństwie i gospodarce, red. S. Fel, M. Wódka, Lublin: Wydawnictwo KUL 2014, s. 9-27.
- GRASSO E.: La dottrina sociale della Chiesa. Origini e sviluppi, principi e fondamentali, Bologna: Editrice Missionaria Italiana 2011.
- HÖFFNER J.: Chrześcijańska nauka społeczna, Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy 1993.
- KONFERENCJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH „ŚRODOWISKO I ROZWÓJ”, Zasady ogólnych praw i obowiązków, Rio de Janeiro 1992.
- KONGREGACJA DS. WYCHOWANIA KATOLICKIEGO, Wskazania dotyczące studiów i nauczania doktryny społecznej Kościoła w ramach formacji kapłańskiej, „L'Osservatore Romano” 10(1989), nr 7, s. 10-12.
- KOPEREK J.: Dobro wspólne, w: Słownik społeczny, red. B. Szlachta, Kraków: WAM 2004, s. 139-146.
- KORFF W.: Leitideen verantworteter Technik, „Stimmen der Zeit” 207(1989), z. 4, s. 253-266.

---

⁵⁷ J. MARIAŃSKI, *Troska Kościoła o ochronę środowiska naturalnego*, w: *Katolicka nauka społeczna. Podstawowe zagadnienia z życia gospodarczego*, red. J. Kupny, S. Fel, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2003, s. 217.

- KUPNY J.: Podstawowe zasady życia społecznego, w: *Katolicka nauka społeczna. Podstawowe zagadnienia z życia społecznego i politycznego*, red. S. Fel, J. Kupny, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2007, s. 76-87.
- MARIAŃSKI J.: Troska Kościoła o ochronę środowiska naturalnego, w: *Katolicka nauka społeczna. Podstawowe zagadnienia z życia gospodarczego*, red. J. Kupny, S. Fel, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2003, s. 202-218.
- MARX R., WULSDORF H.: *Christliche Sozialethik. Konturen – Prinzipien – Handlungsfelder*, Paderborn: Bonifatius 2002.
- MAZUR J.: *Afirmacja dobra wspólnego. Katolicka nauka społeczna propozycją dla polityki*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2015.
- MÜNK H.J.: *Nachhaltige Entwicklung und Soziallehre*, „*Stimmen der Zeit*” 216(1998), s. 231-245.
- MÜNK H.J.: *Retinität als neues Sozialprinzip?*, w: *Auf neue Art Kirche sein. Wirklichkeiten – Herausforderung – Wandlungen*, red. W. Schreer, G. Steins, München: Don Bosco 1999, s. 540-550.
- NÚÑEZ M.: *I principi della dottrina sociale della Chiesa. Una lettura dalla prospettiva della libertà*, „*Ricerche Teologiche*” 24(2013), nr 2, s. 333-370.
- PAPIESKA RADA IUSTITIA ET PAX, *Kompedium Nauki Społecznej Kościoła*, Kielce: Jedność 2005.
- PIWOWARSKI W.: *ABC katolickiej nauki społecznej*, Pelplin: Wydawnictwo Diecezjalne 1993.
- PIWOWARSKI W.: *Państwo*, w: *Słownik katolickiej nauki społecznej*, red. W. Piwowarski, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX i Wydawnictwo Misjonarzy Klaretynów PALABRA 1993, s. 124-126.
- PIWOWARSKI W.: *Podstawowe społeczne zasady prawa naturalnego*, „*Roczniki Filozoficzne*” 11(1963), z. 2, s. 111-121.
- PIWOWARSKI W.: *Zasada pomocniczości w encyklice „Pacem in terris”*, „*Roczniki Teologiczno-Kanoniczne*” 12(1965), z. 3, s. 79-94.
- PODGÓRSKI R.A.: *Historia myśli społecznej. Od antyku do współczesności*, Poznań: CONTACT 2012.
- PRÜFER P.: *Socjologia moralności a katolicka nauka społecznej*, w: *Leksykon socjologii moralności*, red. J. Mariański, Kraków: Zakład Wydawniczy NOMOS 2015, s. 744-751.
- RAT DER EVANGELISCHEN KIRCHE IN DEUTSCHLAND UND DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ, *Für eine Zukunft in Solidarität und Gerechtigkeit*, Hannover–Bonn 1997.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Gaudium et spes*, Wrocław 1985.
- STRZESZEWSKI CZ.: *Katolicka nauka społeczna*, Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 1994.
- SUTOR B.: *Nachhaltigkeit: neues Sozialprinzip oder Zukunftsdimension des Gemeinwohls?*, „*Stimmen der Zeit*” 230(2012), z. 9, s. 617-625.
- SZYMCZYK J.: *Zasada dobra wspólnego a urzędzenia życia społeczno-politycznego*, w: *Godność osoby ludzkiej w społeczeństwie i gospodarce*, red. S. Fel, M. Wódka, Lublin: Wydawnictwo KUL 2014, s. 405-420.
- VEITH W.: *Nachhaltigkeit*, w: *Christliche Sozialethik*, red. M. Heimbach-Steins, Regensburg: Verlag Friedrich Pustet 2004, s. 302-314.
- VOGT M.: *Christliche Umweltethik*, w: *Ein Gott für die Menschen*, red. B. Lothar, K. Bopp, N. Wolff, München: Don Bosco 2002, s. 253-263.

- VOGT M.: Das Konzept der Nachhaltigkeit, w: Handbuch der Katholischen Soziallehre. Im Auftrag der Görres-Gesellschaft zur Pflege der Wissenschaft und der Katholischen Sozialwissenschaftlichen Zentralstelle, red. A. Rauscher, J. Althammer, W. Bergsdorf, O. Depenhauer, Berlin: Duncker & Humboldt 2008, s. 411-419.
- VOGT M.: Nachhaltigkeit – ein neues Sozialprinzip?, w: Sozialprinzipien. Leitideen in einer sich wandelnden Welt, red. A. Baumgartner, G. Putz, Innsbruck: Tyrolia 2001, s. 142-159.
- VOGT M.: Nachhaltigkeit theologisch-ethisch, w: Prinzip Nachhaltigkeit: Ethische Fragen im interdisziplinären Diskurs, red. M. Vogt, F. Uekötter, D. Mike, München: Münchner Kompetenzentrum Ethik 2013, s. 25-46.
- VOGT M.: Prinzip Nachhaltigkeit. Ein Entwurf aus theologisch-ethischer Perspektive, München: Oekom Verlag 2009.
- VOGT M.: Prinzipiell und doch konkret: Nachhaltigkeit als sozialetisches Prinzip, w: Nachhaltigkeit als Prinzip für die Zukunft, red. Institut für Bildung und Entwicklung im Caritasverband der Erzdiözese München und Freising, München: Don Bosco 2003, s. 16-30.
- VOGT M.: Ratinität, w: Lexikon der Bioethik, red. W. Korff, Bd. III, Gütersloh: Gütersloher Verlaghaus 1998, s. 209-210.
- VOGT M.: Zasada zrównoważonego rozwoju i jego realizacja w Niemczech, wykład wygłoszony dnia 9.05.2014 r. w czasie V Chrześcijańskiego Tygodnia Społecznego w Lublinie, tłum. M. Hulas, http://ordosocialis.de/pdf/M.Vogt/Das_Prinzip_Nachhaltigkeit-pol.pdf [dostęp: 04.11.2015].
- WOJTYLA K.: La dottrina sociale della Chiesa – intervista di Vittorio Possenti (1978), Roma: Lateran University Press 2003.
- WULSDORF H., SCHÄRTL T.: Nachhaltigkeit. Vom Schlagwort zum Prinzip, „Ethica” 12(2004), s. 137-162.

POWSTANIE I STATUS ZASADY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Streszczenie

Celem artykułu jest analiza procesu kształtowania się zrównoważonego rozwoju jako nowej zasady etyczno-społecznej oraz ustalenie jej statusu. Punktem wyjścia jest wykazanie, że w katolickiej nauce społecznej występują różne katalogi zasad etyczno-społecznych. Ich różnorodność i dynamika wskazuje na istnienie przesłanek, na podstawie których oficjalne podmioty nauczania społecznego Kościoła katolickiego oraz specjaliści w teoretycznej refleksji odczytują i formułują nowe zasady etyczno-społeczne. W artykule ukazany zostaje proces wyłaniania się nowych zasad etyczno-społecznych, który w historii KNS już niejednokrotnie unaoczniał prawidłowość, że refleksja specjalistów zajmujących się KNS niekiedy wyprzedza nauczanie społeczne Kościoła hierarchicznego i inspirowane do formułowania nowych stwierdzeń. W tym kontekście podjęta zostaje próba zrekonstruowania etapów kształtowania się nowej zasady etyczno-społecznej zrównoważonego rozwoju oraz ukazania, jaki jest jej status na gruncie KNS.

Słowa kluczowe: katolicka nauka społeczna; zasada etyczno-społeczna; zrównoważony rozwój.

THE ESTABLISHMENT AND STATUS OF A PRINCIPLE
OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

S u m m a r y

The aim of the article is to analyze the formation process of sustainable development as a new ethical and social principle and to determine its status. The starting point is to demonstrate that there are different catalogs of ethical and social principles in Catholic social thought. Their diversity and dynamics points to the existence of the premises upon which official bodies of the social thought of the Catholic Church along with specialists in theoretical reflection, interpret and formulate new ethical and social principles. The article discusses the process of emergence of new ethical and social principles, which in the history of the Catholic social teaching has already many times revealed a regularity that the reflection of professionals dealing with Catholic social thought sometimes precede the social teaching of the hierarchical Church and inspires to formulate new statements. In this context, an attempt has been undertaken to reconstruct the stages and circumstances of forming a new ethical and social principle of sustainable development and to demonstrate what its status is on the grounds of Catholic social thought.

Key words: Catholic social thought; ethical-social principle; sustainable development.